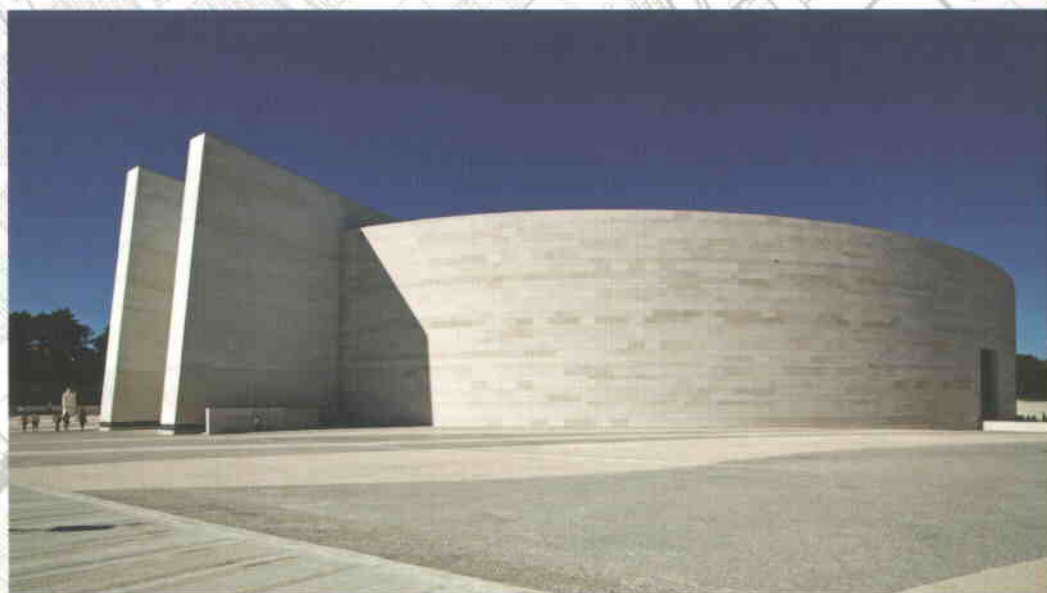

alaprājz

Interjú Bálint Imrével
Fadoboz a dzsungelben
Uszoda a kertvárosban
Téma: csarnok
A fehér püspök
Tégla, idomok
Osó és a krumplipalota
Szilánkok

6

15. évfolyam
2008. november–december
Ára: 845 Ft
HU ISSN 1417-6939

A fehér püspök

Alexandros Tombazis

fatimai Szentháromság Templomáról

Katona Vilmos, Vukaszávlyev Zorán

A z emlékezések szerint 1917. május 13-án a portugáliai Fatima völgyében három pástorgyermek - Francisco, Jacinta Marto és Lúcia - előtt a Szent Szűz megnyilatkozott, és három titkot adott tudtukra. A híre ezrek zarándokoltak Fatimába, ahol ugyanazon év október 13-án, a közeli Cova da Iria földjein, a szigorúbb híradások szerint is legalább negyvenezer ember láttára a nap szivárványos színekben „táncolva” alázhang az égről. A közölt három titok történelmi jóslatokat tartalmazott, amelyből kettő maradéktalanul beigazolódott.

Hely

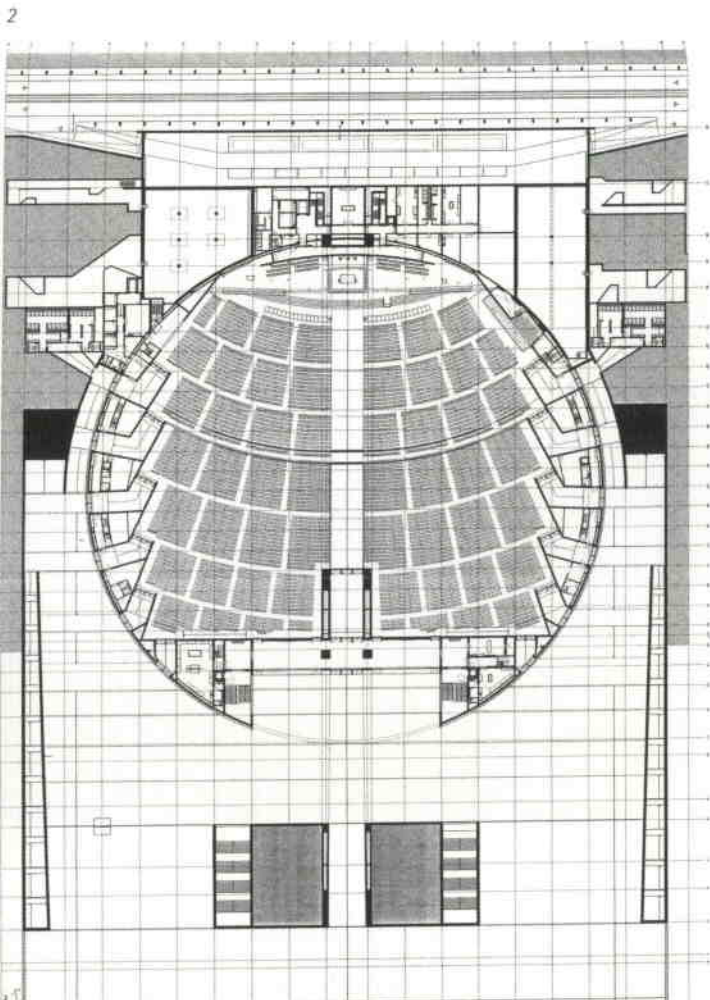
A fatimai jelenések helyén 1957-ben templomot emeltek, ez ma a Fatimai Miasszonyunk Templom. A templom nyúlánk, fehér homlokzati középtornya uralkodik a kompozíción, amelynek előterét egy árkádkkal átfogott, tágas, ovális tér alkotja. A templom magas lépcsőitől távolodva a tér kibővül, és szemközt egy enyhe emelkedésű domb hajlatával ér véget. Milliók tere ez, amely

öleire zarándokokat hív, hogy együtt gyógyuláért imádkozzanak az egymást erő misék tömött soraiban. A perzelőre melegedett mécsesek felől szüntelen énekeket hoz a szél. Annyi itt az ember, hogy megszámolni sem tudjuk, mégis csend van, kiterjedt és feszült, figyelő csend.

Amíg a várakozásokkal teli tér megtelik lelkekkel, a domb hajlata mögött húzódó terület javarészt üres marad. A kettéosztott víztükör felett egy híd vezet át, s a kapuzat egy szemmel átfoghatatlan szélességű korong felé vezet. A korong egy középső, vízszintes hasítékkal valamelyest feltárja önmagát: a szikár, fehér falakon, atlaszi gerendák alatt bronz-fényű hajlék nyílik.

Geometria

A korong átmérője 125 méter. Egy monumentális templomról van szó, amely kilencezres befogadóképességével a világon negyedik helyen áll. Nem túlzás állítani, hogy jelentőségében sem hagy alább: formája, mérete és diszpozíciója, egy a Katolikus Egyház történetében még friss szellem forrásából fogant. A templom geometriája nem a játék, a zene és a transzparencia jegyében áll - itt minden felülről vezetett, intellektuális és szimbolikus.

1. A főtér felől feltáruló templom
2. Földszinti alaprajz
3. A kapuzat a régi templom tengelyének meghosszabbításában áll

A templom a II. Vatikáni Zsinat által definiált modern kereszténység eddigi legjelentősebb építészeti megnyilvánulása. A zsinat üzenete a keresztény ökumenizmus, valamint a modern humanizmusban kifejezésre jutó egyetértés teológiája. Az egyházi zsinat a keresztény missziót átértelmezte, és e történelmi műben nem a térítés, hanem a befogadás jelentőségét emelte ki. A templom körre emlékeztető, horizontális, osztatlan tömege ennek a változásnak a jelképe.

A templom geometriai szimbolizmusának erejét intenzívvé teszi megközelítése és térszervezése. A teljes, kevés híján kör rajzolatú térbe egy észak-déli felvonulási tengely rajzolódik - másképp szemlélve a belső tér azon keresztül nyílik a sokaság felé. A tengely a Miasszonyunk Temploma középtengelyének meghosszabbítása, amely erős ívfalának déli végétől az északi kapuig tart. A kapu által kijelölt hangsúlyos axis odabent is folytatódik. A tengely mindössze kettő, köztes alátámasztások nélküli, hófehér felületű vasbeton keretből áll, amelyek átszelik a belső teret, pontosan középen. A templom osztatlan csarnokterének lefedése a falak és a keretek között kilenc-haránt irányú tartókkal tagolt - belső mezőre oszlik, amelyek egyúttal fénymezők is. A fény shed-tetőkön át érkezik.

A templom fő megközelítése ugyan az említett tengelyben adódik, de a templom szerkesztése túlmutat ezen. Az erődszerűen kövezett külső ívfalon mindkét oldalon hat-hat, egyenként 250 kg tömegű bronzkapu nyílik, amelyek a belső térbe ferdén ékelődő rövid szélfogókkal közvetlenül a templomi oltár felé irányítanak. A kapuk száma így, a főbejáratral együtt összesen tizenkettő és Egy. A tizenkettő az Apostolok számával egyenlő, míg az Egy egyesíti őket. Minden bronzkaput a középkorra emlékeztető fémmunkával borítottak: minden oldalsó kaput egy-egy apostolnak szenteltek, a középsőt pedig az utolsó vacsora misztériumának. Ha a kapu kinyílik, mögötte az oltár és a Megfeszített mutatkozik meg. A déli irányt kivéve a szélrózsa minden köztes irányában nyitott tér kialakítása analóg az evangéliumi paranccsal: „hirdessétek az igét!”, és „tegyétek tanítványotokká minden nemzetet!”

2

Építész:
Alexandros Tombazis

Portugál koordinátor:
Paula Santos

Szerkezet: José Mota Freitas,
Manuel Battista Barros

Gépészet; akusztika:
Ricardo Araújo Sá,
Vitor Abrantes

Elektromosság:
Fernando Silva,
Christian Aoustin

Kertészet:
João Ferreira Nunes
(Proap)

Kivitelező:
António Carvalho
(Somague)

Fotó: iz architects

Mivel a templom sok ezer ember befogadására készült, méretei emberfeletti. Tombazis az itt megmutatott elementáris erőket mégis mérséklő eszközökkel ragadja meg. Feltárukozásuk sorrendjében véve három módon éri el ezt: az épület süllyesztett kialakításával (1), az íves fallal (2), valamint a lejtésben kialakított belső térrel (3). (1) Ha a domb irányába nézünk, láthatjuk, hogy a templom a legmagasabb ponttól kissé hátrébb épült fel, ami által alacsonyabbnak tűnik. Az enyhén emelkedő, majd alábukó domb mögött a templom a háttérben marad és szerényebbnek tűnik valódi méreteinél. (2) Az ívelt falak titka, hogy egyetlen külső nézőpontból sem átfogható. A kör kerületére csak lépéseink száma után következtethetünk. (3) Végül, a belső térben képzett lejtés által jó rálátás nyílik a tér távolabbi pontjaira is. Egységes szándék mutatkozik meg: a hatalmas méretű épületet megjelenésében mérsékelni, egymástól távolabbi pontokat is összetartani. Közössé és végső soron eggyé formálni. Ezt a célt szolgálja a megtisztított forma és a részletképzés teljes hiánya is. A vatikáni Szent Péter székesegyházat szemlélve, formálisan annak diametrikus ellentétével állunk szemben. Játék van a léptékben: ott kicsinynek, itt nagyoknak érezzük magunkat.

Tér és fény

Rögzítették egy beszélgetést Alvaro Siza Vieira és Alexandros Tombazis között a fatimai templom és a San Marco de Canavezes kapcsán.¹

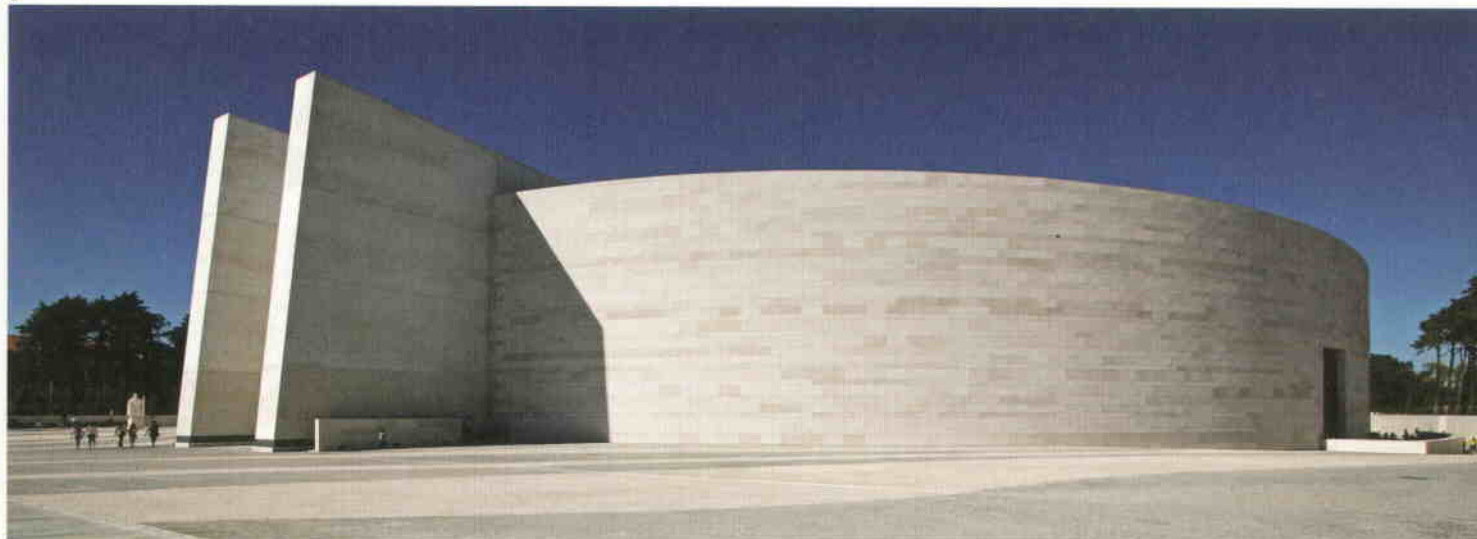
Mindketten kitértek a megváltozott katolikus liturgia építészeti következményeire. Látszólag egyszerű dologról van szó: a misét celebráló atya a hívek felé fordul. Ez a katolikus hívők számára ma már természetesnek tűnik, ám az eredeti római rítus szerint a pap a hívekkel együtt a templom apszisa felé fordult. Miért lényeges ez nekünk? Siza így fogalmaz: ha a pap többé nem fordul az apszis felé, nem figyel az oltárképre sem. A képtől elfordult szertartási rend számot vet a képzőművészet sorsával, mivel minden további, templomi művészet valamiképp az apszisban megmutatottak értelmezése, szellemi kiterjesztése és kibontása. Hiány keletkezik.

A hiány arra készíti az építést, hogy a templomban új művészetet teremtsen: a fények és a tér művészetét. Tombazis Sizától megkérdezte: „Nem gondolod, hogy fényvel dolgozni és tereket alkotni, a térnek és a fénynek e kultúrája egyike a legcsodásabb dolgoknak, amit az építészetben tehetsz?” - Siza így felelt: „Fölötte áll...fölötte áll a tervezésnek. Egy olyan dolog, amivel a tudatodban dolgozhatsz. Hogy a fényt birtokodba vedd, nem kell rajzolni sem.”

A világ minden tájáról képzőművészeket hívtak a templomhoz², akik között ott volt Alvaro Siza is. Őt a földszint alatti terek evangéliumi jeleneteinek elkészítésével bízták meg. Részletek ezek Szent Péter és Pál életéből - befejezetlen, egyvonalas tollrajzok fehér csempéken, amelyek a hid alatti aknák víztükréről bevetü-

1. Hosszmetszet
2. Szentély és templomtér oldalról
3. Erőd ég és föld határmezsgyéjén
4. Nap-út vezet az apszis karéjához
5. A tizenkét bejárat egyike

3

lő fényben tűnnek elő. A templomnak ez a része a „bűnbocsánat helye”, ahová két oldalon, egymással szimmetrikus elrendezésben egy-egy széles lépcső és rámpa vezet le. Gyóntatók és kápolnák rejtőznek odalent. A termeket egy passzázs fűzi össze, amely a két viziűkör felé nyitott. A helynek ez az üzenete: „senki se lépjen a templomba, mielőtt meg nem tisztult volna!” – Olyan üzenet ez, amely megtalálható minden tradicionális vallási gyakorlatban. Itt újra helyet kapott.

Tombazis mindenütt következetességre törekedett. Ezt jobban megértjük, ha a templom belsejébe lépünk. A tér és a fény megszakítás nélküli, részletek nélküli: amit odakint láttunk, bent is megvalósul. A csarnok haránttartói közötti fényvezetők ablakai észak felé néznek, míg a két főtartó közötti megnyitások erős déli fényt kapnak. Az oltárig vezető középtengelyt, a fényes, áldozati utat kijelöli a nap, míg a tér többi része egyenes pasztellfényű marad. A kör formájú tér és a tengely kettőssége így nyer kifejezést a fény nyelvén. A fény szűrőponyvákön át jut be. Nincs direkt megvilágítás. A ponyvák helyzetét szabályozni lehet, és olyan fényviszonyokat állítani be, amilyenek épp szükségesek. Olyan templomban járunk, ahol a fények jellege nem, de megoszlása változtatható. Egyszerre lesz természetes és manipulált.³

A templomban járva az az érzésünk, hogy a „templom” magunkban hordozott képzeté-

hez a „színház” képzete vegyül, és nem tudni, melyik erősebb. A szentély felé lejtő „nézőtér” legvilágibb elemei az egyenként felhajtható székek. Amennyiben a belső fényt úgy szabályozzák, hogy a szentély a tér többi részénél világosabb legyen, kétségeink eloszlóban vannak a hely felszentelt voltát illetően. Ha azonban ez nem adott, akkor az előbbi két képhez egy harmadik: a „csarnok” képzete csatlakozik.

A „csarnok” ezeket hoz egy fedél alá, de olykor még ez is kiürül. Olyan dimenziót próbálunk megnevezni ekkor, amelynek neve valójában nincs. Üresség, teljes csend. Egyedül lenni egy hatalmas, égre nyitott térben, egy tökéletes alaprajzi mintában, amely leplezetlenül ön maga jelképe, és mégis, a szimbólum világával forrott össze – olyan, mint bezárt fülekkel újra hallani, hallani a legapróbb rezdüléseket is. Ha utolsóként távozzunk a templomból, átélhetjük ezt: milyen a csend, amely megszólal. A fehér falak hallgatnak, s mi emlékezünk Fatima csodás jeleire.

¹ In: *Architectura Iberica No.21, Fatima különszám*

² Robert Schod - Németország, Maria Louizidis - Ciprus, Pedro Calapez - Portugália, Kerry Joe Kelly - Kanada, fr. Ivan M. Rupnik - Szlovénia, Catherine Green - Írország

³ Az épület formái egyszerűsége ellenére innovatív megoldásokat hoz. Ilyenek az épület energiatudatos kialakítása, az elektronikus vezérelhető fényszűrők, és az üvegszál hangszigetelő rendszer. Alexandros Tombazis az 1996-os IV. „World Renewable Energy” denveri energia-kongresszusának aranyérmes előadója, valamint 1998-ban PLEA (Passive and Low Energy Award) díjazásában részesült energiatudatos építészeti kutatásaiért.

4

5